

Haçlı Düşüncesi ve Tefecilik Bağlamında Orta Çağ İngiltere'sinde Yahudi Düşmanlığı *Anti-Semitism in Medieval England in the Context of Crusade and Usury*

Araştırma Makalesi – Research Article

Halil YAVAŞ

Hitit Üniversitesi, Tarih Bölümü

halil.yavas@yahoo.com, ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0001-5642-0141

Öz

Bu çalışmamızda İngiltere'deki Yahudilerin 1066-1290 yılları arasında Hristiyan halk ve idarecilerle yaşadıkları anlaşmazlıkları ve bunların sebebini değerlendireceğiz. Ele alacağımız temel konulardan ilki, Yahudilerin erken dönemlerde daha rahat bir yaşam sürmelerine karşın, Haçlı düşüncesinin Ada'ya yerleşmesiyle birlikte yaşanan değişimdir. İkincisi ise onların tefecilikten gelir elde etmeleri ve bu geliri krallar ile bölüşmeleridir. Ayrıca krallar ile Yahudiler arasındaki bu ortaklığa rağmen halkın çeşitli konuları gerekçe göstererek onlara yönelik saldırılarını işleyeceğiz. İlginçtir ki bazen krallar da halkla birlikte hareket edip Yahudilere karşı muhtelif yaptırımlar uygulamışlardır. Fakat bu yaptırım konusunda en kararlı olan kralın I. Edward olduğu görülmektedir. Yahudiler bir gelir kapısı olmalarına rağmen Edward'ın onları sürgün etme kararını almasının gerekçelerini ve bunun neticelerini irdelleyeceğiz. Makalemizde Yahudilerin tefecilik faaliyetleri ve onlarla ilgili zenginlik algısı konusundaki tartışmalara da değineceğiz. Çalışmamızda, olayların nakledilmesinde Matthew Paris, Roger of Wendover, Thomas of Monmouth, Jocelin of Brakelond, Richard of Devizes gibi dönem tanıklarından istifade etmeye özen gösterdik. Burada dikkat etmemiz gereken husus dönem tanıklarının, Kilise'den bile daha fazla Yahudi karşıtı düşüncelere sahip olmasıdır. Bunların yanında C. Roth, J. Jacobs, L. Abrahams, P. Elman, R. R. Mundill, B. D. Ovrut ve H. G. Richardson başta olmak üzere konuyla ilgili çok sayıda modern araştırmacıların yorumlarından istifade ettik.

Anahtar Kelimeler: Yahudiler, Sürgün, Tefecilik, I. Edward

Abstact

In this study, we will evaluate the disagreements that Jews in England with the Christian people and administrators between the years 1066-1290 and the reason for these. The first of the main issues that we will consider is the change in the way of life of Jews. Although there were very few attacks on them in the early periods, this situation was reversed after increased support for the Crusaders in England. The second is that they earn income from usury and divide this income with the kings. In addition, will examine the attacks of the people against them for various reasons despite this partnership between the kings and the Jews. Interestingly, sometimes kings acted together with the people and imposed various sanctions against them. King Edward I was the most insistent on this sanction. We will examine Edward's expulsion of the Jews and the consequences of this incident, despite the fact that they are source of income. In our article, we will touch on the discussions about the usury activities of the Jews and their wealth. In our study, we took care to deal with the events by making use of period witnesses such as Matthew Paris, Roger of Wendover, Thomas of Monmouth, Jocelin of Brakelond, Richard of Devizes. In doing so, we kept in mind that the witnesses of the period were even more anti-Semitic than the church. In addition to the witnesses of the period, we have benefited from the comments of modern researchers on the subject, especially C. Roth, J. Jacobs, L. Abrahams, P. Elman, R. R. Mundill, B. D. Ovrut and H. G. Richardson.

Keywords: Jews, Exile, Usury, Edward I

Giriş

Kıta Avrupa'sı ile mukayese edildiğinde Yahudiler İngiltere'ye çok daha geç bir dönemde gelmişlerdir. 1066'daki William'ın fethine kadar İngiltere'de yerleşik Yahudi topluluğu bulunduğuyla alakalı kayda değer bir bulgu yoktur. Öte yandan Normandiya düklüğünün en önemli şehri olan Rouen, önemli ve aktif bir Yahudi nüfusuna sahip olmuştur.¹ 1066'da İngiltere'nin William tarafından fethedilmesinden sonra, Rouen'den Ada'ya çok sayıda Yahudi'nin geldiği hususunda başta William of Malmesbury olmak üzere dönem kronikleri hemfikirdir.² Ancak Yahudilerin buraya fetihten hemen sonra mı yoksa I. Haçlı seferi sırasında mı daha fazla geldikleri konusu net değildir. Bununla ilgili William'ın fetih için Yahudilerden borç aldığı ve bunun karşılığında fetih sonrasında onları buraya yerleştirdiği iddialar vardır. Bu varsayımları daha da ileri götürerek, William'ın babası Robert tarafından tecavüze uğrayan annesi Arlette'in, Falaise'den bir Yahudi olduğu ileri sürülmüş ve bundan dolayı onun Yahudilere özel ilgisinin olduğu iddialar arasındadır.³ I. Haçlı Seferi'nin hazırlıkları yaşanırken Rouen başta olmak üzere Kıta'daki Yahudilere yoğun saldırılar olduğu ve onların Hristiyanlaştırılmaya çalışılmasıyla birlikte katliamlar yaşandığı kayıtlarda yer almaktadır.⁴ Söz konusu katliamdan kaçmayı başaranlar, doğal olarak, henüz Haçlı düşüncesinin etkin olmadığı ve düklerinin hâkimiyetindeki İngiltere'ye sığınmışlardır.⁵ Bu bilgilere dayanarak hem 1066'da hem de 1096'da Ada'ya yönelik Yahudi hareketliliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Fakat birinci göç dalgası barışçıl sebeplere dayanmaktayken ikincisi zorunlu olmuştur diyebiliriz. İngiliz Yahudileri ile Norman Yahudileri yani Londra ile Rouen arasındaki ortak kader, John'un Normandiya'dan kovulmasına kadar sürmüştür.⁶

Bu ilk dalgaların ardından XII. yüzyılda özellikle Fransa'daki bazı gelişmeler İngiltere'ye daha fazla Yahudi'nin göç etmesine sebep olmuştur. Örneğin 1171'de Blois'da Yahudi cemaatine yönelik "ritüel cinayet" işledikleri ile ilgili suçlama sırasında İngiltere'ye çok sayıda Yahudi gitmiştir. 9 Nisan 1182'de Fransa kralı Philip August'un Ile de France'ın bazı bölgelerindeki Yahudileri sürmesi de bu göçü teşvik etmiştir. Muhtemelen bu sürgün kararının üzerine Normandiya'nın 1206'da Fransızların eline geçmesi buradaki Yahudileri tedirgin etmiş ve onların İngiltere'ye yerleşmelerine sebep olmuştur.⁷ Bu son olay Orta Çağ'da Kıta'dan İngiltere'ye yönelik son büyük göç hareketi olmuştur. Sonraki süreçte Ada'daki baskıların artması neticesinde az da olsa tersine hareketler yaşanmıştır.

XII. Yüzyıl'da İngiltere Yahudilerinin Statü Değişimi

I. Henry (1100-1135) dönemine kadar Yahudilerin hukuki konumlarıyla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. O, çıkardığı ilk tüzük ile birlikte onlara hukuki bir zemin sunmuştur. Yahudilerle ilgili yapılan sonraki düzenlemelerde bu tüzük dikkate alınmış ve Orta Çağ İngiliz Yahudiliğinin temel özgürlüklerini dile getiren bir belge olarak kalmıştır. Günümüze ulaşmamış olan Henry'nin tüzüğü Yahudilere çok sayıda haklar sunmuştur. Yerleşim hakkı, ülke çapında serbest dolaşım hakkı, babalarından kalan mülke sahip olabilmeleri, normal geçiş ücretlerinden muaf tutulmaları, devlet memurlarının görevi kötüye kullanmalarından korunmaları, Kral'ın mahkemesine ücretsiz başvurabilmeleri, kilise araçları ve kanlı giysiler dışında her şeyi rehin kabul edebilmeleri, teminat olarak alınan arazileri elde tutulabilmeleri, bir yıl ve bir gün boyunca itfa edilmeyen rehin malları satabilmeleri, mallarını serbestçe yanlarında götürebilmeleri bunların başında yer almaktadır. Ayrıca Yahudilere sadece kralın mahkemesinde ve içinde ikamet ettikleri kalelerin bekçileri tarafından düzenlenen mahkemelerde dava açılabilmesi kararı alınmıştır. Yahudiler ve Hristiyanlar arasındaki davalarda, her iki dine mensup kişilerin şahitliği ve Yahudi usulüne göre yemin edilmesi hususunda hükümler konulmuştur.⁸ Bazı tarihçiler I. Henry'nin

¹ Bartlett, 2000:346.

² William of Malmesbury, 1847:338.

³ Mundill, 2010:4.

⁴ Bartlett, 2000:358.

⁵ Mundill, 2010:5.

⁶ Richardson, 1960:201.

⁷ Mundill, 2010:10; Jacobs, 1893:75-76.

⁸ Richardson, 1960:109; Roth, 1942:6.

Yahudiler için bir tüzük çıkartmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak İngiltere'deki mahkeme kararları, I. Henry tarafından çıkarıldığı düşünülen tüzüğe atıf yapmaktadır.⁹

I. Henry'den sonra Stephen ve Matilda arasındaki iç savaş dönemi Yahudiler açısından zor geçmiştir diyebiliriz. Onlar her ne kadar tarafsız kalmaya çalışmışlarsa da öyle olmamıştır. Örneğin 1141'de Matilda, Oxford'u ele geçince Yahudilere yeni bir vergi koymuştur. Sonrasında bu şehir Stephen'in eline geçince bu kez o, Yahudilerin Matilda'ya direnmemesinden dolayı aynı vergiyi üç buçuk kat artırmıştır. Dahası bu vergiye itiraz eden Yahudilerin evleri ateşe verilmiştir.¹⁰ Bunlardan daha kötüsü ise Yahudilerin "ritüel cinayetleri" diye anılan bir dizi suçlamanın muhatabı olmaya başlamalarıdır. 1144'te Paskalya arifesinde, William adında genç bir derici çirağının cesedi Norwich yakınlarındaki bir ormanda bulunmuştur. Monmouthlu Thomas isimli Benedikten keşişi, çocuğun Fısıh'ın ikinci gününde Yahudiler tarafından kurban edildiğiyle ilgili söylentiler yaymıştır. Sonradan kaleme aldığı eserinde kapalı bir mekânda işkencenin veya ritüelin, sanki kendisi oradaymışçasına nasıl yapıldığıyla ilgili tafsilatlı bilgiler vermektense geri durmamıştır.¹¹ Söylentiler daha da artınca şehirde dini bir coşku yaşanmaya başlanmış ve akabinde çocuğun gömüldüğü Katedral'de çeşitli mucizelerin görüldüğü iddia edilmiştir.¹² Suçlamalar o kadar zayıftır ki şerif, Yahudilerin yargılanması talebine karşı çıkmıştır. Akabinde, şerifin direnmesine rağmen Norwich Yahudilerinin bir kısmı öldürülürken, kalanları da farklı bölgelere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle onlara borçlu olan soylular bu hareketin öncülüğünü yapmışlardır.¹³

İç savaşın sona ermesinden sonra II. Henry'nin uzun saltanatı sırasında (1154-1189) tüm İngiltere'de olduğu gibi Yahudiler de barışın tadını çıkarmışlardır. Bu dönemde Londra dışındaki Yahudi yerleşimleri hızla artmış ve bu şehirlerin sayısı yirmiyi geçmiştir.¹⁴ Kral, yürüttükleri ekonomik faaliyetler sırasında Yahudileri koruyup onları bir anlamda teşvik ederken, öte yandan onlardan istifade etmekten de geri durmamıştır. Büyükbabasının Yahudileri korumaya yönelik tüzüğünü onaylamakla kalmamış bunu daha da genişleterek, kamu düzenine karşı işlenen suçlar dışında, İngiltere Yahudilerine Talmud yasalarına göre iç yargı yetkisi sunmuştur.¹⁵ Öyle ki Newburghlu William başta olmak üzere dönem tarihçileri, Henry'nin Yahudilere yaklaşımını sert bir şekilde tenkit etmişler ve bunların Hristiyanlara zarar verdiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁶ Ancak aynı dönemde kilise bile onlara hoşgörülü yaklaşmıştır. Nitekim Bury St. Edmunds manastırının yaptığı gibi Yahudilerle birlikte çalışmaktan geri durmamışlardır. Bir yandan Yahudilerden borç alırlarken, öte yandan onların tapularını ve paralarını muhafaza edip, kargaşa dönemlerinde çocuklarıyla beraber onları korumuşlardır.¹⁷

Yahudiler açısından bu olumlu ortama rağmen halk nezdinde onlara yönelik şüpheli yaklaşım varlığını muhafaza etmiştir. Gloucester'da 1168'in Mart ayında Fısıh bayramında, önde gelen bir Yahudi'nin çocuğunun sünnet düğününde Harold adında bir Hristiyan çocuğun işkenceyle öldürüldüğü, ardından da Severn nehrine atıldığı iddia edilmiştir. Sonrasında 1181'de Bury St. Edmunds'ta ve 1183'te Bristol'de benzer söylentiler ortaya çıkmıştır. Lakin Yahudilerin Kraliyet korumasında olmalarından dolayı onlara yönelik Norwichli William olayındaki gibi saldırılar yapılamamıştır.¹⁸

Şüphesiz Kral'ın Yahudileri koruması boşuna değildi ve ekonomik açıdan onlardan sonuna kadar istifade etmekteydi. Bunlardan en dikkat çeken Lincolnlu Aaron'un 1186'da ölümünden sonra Kral'ın onun tüm mülküne el koymasındadır. Aslında Yahudilerin kralın mülkü oldukları anlayışından dolayı bu karar yasal olmakla birlikte pek tatbik edilmemektedir. Fakat Fransa kralı Philip Augustus'a karşı yürüttüğü savaşta kaynağa ihtiyaç duyan Henry, o dönem belki de İngiltere'nin en zengini olan Aaron'un mülküne el koyarak bunu çözmek istemiştir. İlginçtir ki Aaron'un menkul varlıklarını

⁹ Richardson, 1960:111.

¹⁰ Roth, 1942:8.

¹¹ Thomas of Monmouth, 1893:19-20.

¹² Thomas of Monmouth, 1893:50.

¹³ Abrahams, 1894:81.

¹⁴ Bartlett, 2000:346.

¹⁵ Roth, 1942:10.

¹⁶ William of Newburgh, 1884:280.

¹⁷ Jocelin of Brakelond, 1903:15.

¹⁸ Roth, 1942:13.

Fransa'ya taşıyan gemi 1187'nin Şubat ayında Manş denizinde batmıştır.¹⁹ Ancak onun asıl varlığı geride kalan alacaklarıdır. Öyle ki 15.000 sterlin karşılığında alacakları, İngiltere'deki bir yıllık kraliyet gelirinin dörtte üçüne denk gelmektedir. Bu alacakların tahsili için 1187'de maliye bakanlığı içinde Scaccarium Aaronis isimli ayrı bir departman kurulmuştur.²⁰ Henry, Yahudileri sömürme konusunda her fırsatı değerlendirmiştir. 1188'de hazırlanacak olan III. Haçlı Seferini finanse etmek için meşhur Selahaddin Ondalığı isimli bir vergi talep etmiştir. Fakat Hristiyanlardan onda bir oranında istenilen vergi Yahudilerden dörtte bir oranında tahsil edilmiştir.²¹

II. Henry dönemi bazı olumsuzluklara rağmen Orta Çağ İngiltere Yahudilerinin en rahat oldukları dönemdir diyebiliriz. Bununla birlikte haçı eline alan II. Henry'nin son dönemlerinden itibaren III. Haçlı seferinin hazırlıkları sırasında dini duygunun arttığı ortam, Yahudi karşıtlığına zemin hazırlamıştır. İngiltere ilk iki Haçlı seferine kısmen dâhil olmuşken III. Haçlı seferlerinin baş aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bütün Haçlı seferleri içinde en "İngiliz"i III. Haçlı seferi olmuştur.²² Henry, Haçlı seferi sözünü yerine getiremeden ölünce aynı misyonu sürdürmekte kararlı olan halefi Arslan Yürekli Richard döneminde bu ortam daha da artmıştır.²³ Öyle ki daha Richard'ın tahta çıkışı sırasında olumsuzluklar kendisini göstermiştir. 3 Eylül 1189'da Westminster'deki taç giyme merasiminde uğursuzluk getirecekleri düşüncesiyle kadınların ve Yahudilerin törene katılması yasaklanmıştır. Fakat bir grup Yahudi, I. Henry'nin uygulamaya koyduğu ve II. Henry'nin de tasdik ettiği tüzüğün yeni kral tarafından tanınması umuduyla hediyelerle birlikte salonun kapısına gelmişlerdir. İçeri alınmamaları üzerine yaşanan kargaşada görevliler bazı Yahudileri darp edince olaylar büyümüş ve bütün Londra'da huzursuzluklar baş göstermiştir. Devamında Kral'ın Yahudilerin yok edilmesi hususunda talimat verdiği şeklinde söylentiler yayılmıştır. Bir süre sonra Yahudilerin evleri yakılmış ve bazıları katledilmiştir. Bir kısmı Londra Kulesine bir kısmı da kendilerine yakın duran Hristiyan komşularına sığınarak bu saldırılardan kurtulabilmişlerdir.²⁴ Kronik yazarı Richard of Devizes, yaşanan vahşetten keyif aldığını saklamayan bir üslupla olayı şu şekilde nakletmiştir: "Taç giyme töreninin olduğu gün Londra'da Yahudiler, şeytan olan babaları (atalarının günahı için) için kurban edilmeye başlandı. Bu o kadar uzun sürdü ki neredeyse sonraki gün de devam edecekti. Krallığın diğer şehirleri de Londra'nın inancını sadakatle taklit ettiler ve 'kan emicilerini' cehenneme gönderdiler." Devamında Winchester'da Yahudilere karşı yeterince sert davranılmamasını "...yumuşak davrandılar ve parazitlerini bağışladılar" diye tenkit etmiştir.²⁵

Roger of Wendover'ın bildirdiğine göre gelişmeleri duyan Kral Richard, Yahudilere yapılan saldırıları kendisine yapılmış bir hakaret olarak addetmiş ve bir tahkikat yaptırmıştır. Lakin anlaşıldığı kadarıyla kayda değer bir sonuç çıkmamıştır. Çünkü yağmacıların önde gidenlerinden üçü asılmış ancak onlardan birisi olaylar sırasında Hristiyanlara saldırmış olmasından, diğer ikisi ise çıkardıkları yangınların Hristiyanların evlerini yakmasından dolayı cezalandırılmışlardır. Bunun dışında Kral, ülke genelinde Yahudilerin rahat bırakılmasını emretmekten başka bir şey yapmamıştır.²⁶

1189'un Aralık ayında Richard Kıta'ya geçip Haçlı seferi hazırlıklarına devam ederken, İngiltere'nin genelinde, paynim dedikleri Hristiyan dışı halka yönelik öfke ve nefret artmaktaydı. Hristiyanlar "Müslüman kâfirlere" karşı sefere hazırlanırken, "Yahudi kâfirler" in taştan yapılmış lüks evlerinde haksız şekilde kazandıkları zenginliklerinin keyfini huzurla sürdüklerini iddia etmekteydiler. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin intikamının alınmasının gerekliliğine inanılmakta ve tek bir paynimin öldürülmesinin bile en katı günahkâr için dahi cennetin kazanılmasına yeteceğine dair yaygın bir inanç oluşmaktaydı.²⁷ Bu tablo birinci ve ikinci Haçlı Seferlerinde Kıta'da çok görülmüştür. Haçlılar açısından Yahudiler ile Serazenler (Müslümanlar) arasında pek bir fark yoktur. Bu yüzden Tanrı'nın yurtdışındaki düşmanlarıyla savaşmak amacıyla evlerinden ve mülklerinden ayrılmadan önce, yakınlarındaki

¹⁹ Jacobs, 1898:642; Mundill, 2010:27.

²⁰ Mundill, 2010:21; Richardson, 1960:117.

²¹ Roth, 1942:17.

²² Bartlett, 2000:358.

²³ Roth, 1942:18.

²⁴ Walteri de Hemingburgh, 1849:138-139; Roger of Wendover, 1849:81; Abrahams, 1894:82.

²⁵ Richard of Devizes, 1841:5.

²⁶ Roger of Wendover, 1849:81.

²⁷ Roth, 1942:20.

“düşmanları” öldürmeleri veya dönüştürmeleri daha kolaylarına gelmekteydi. Fransa'dan Macaristan'a kadar tüm Orta Avrupa'da, Kutsal Topraklara gitmek için bir araya gelen çeteler Yahudilere saldırmış, onlara ya vaftiz olmalarını veya ölmelerini teklif etmişlerdir.²⁸

Sonuç olarak bu gergin ortam bir dizi şiddet olayını doğurmuştur. 1190 yılının Şubat ayında Norfolk'taki Lynn limanında Yahudilikten Hristiyanlığa geçmiş bir kişi, eski dindaşlarının saldırısı üzerine bir kiliseye sığınmıştır. Yahudilerin onu takip etmesi üzerine olaylar büyüyünce halk Yahudilere saldırmış ve evlerini yağmalamıştır. Aslında Yahudilerin eski dindaşlarına bu saldırıları yaptıklarıyla ilgili iddiaların sanıldığı gibi şiddet içerikli olmadığını düşünmekteyiz. Özellikle Hristiyanlıktaki aforoz mekanizmasının ilk hali olan toplumdan soyutlama ve dışlama şeklinde bir tepki gösterilmiş olması muhtemeldir. Bu süreçte denizaşırı ülkelerden gelen genç denizciler ve tüccarlar, öldürme ve yağmalamada daha gayretliyken, yerel halk ‘kral korkusuyla’ biraz daha temkinli davranmıştır.²⁹ Birkaç gün sonra haberler, doğudaki en önemli şehirlerden Norwich’e ulaşmıştır. Haçlı seferine çıkmak için tedarikte zorlanan Hristiyanlar, “Hz. İsa’yı çarmıha germiş olan Yahudilerin” zenginliklerine karşı öfke duymaktaydılar. 7 Mart 1190’da doruğa ulaşan kargaşa sırasında bir kaleye sığınan çok sayıda Yahudi katledilmiş, evleri yağmalanmış ve mülklerine el konulmuştur.³⁰ Saldırıların belki de en kötüsü York’ta yaşanmıştır. Güneydeki salgın haberlerini duyan Richard Malebysse isimli şövalye başta olmak üzere Yahudilere borcu olan yerel baronların yönlendirmesiyle Yahudiler hedef alınmıştır.³¹ Olaylarda çok sayıda Yahudi’nin evi yakılmış ve malları yağmalanmıştır. O geceki saldırılardan kurtulan Yahudiler sabahleyin değerli eşyalarıyla birlikte yakınlarındaki Clifford’s Tower denilen kaleye sığınmışlar ve kale muhafızı da onları korumak için elinden geleni yapmıştır. Bu sırada kalenin dışında toplanan halk, Yahudilere vaftiz olmalarını, aksi takdirde öldürüleceklerini bildirmiştir. Kaledeki Yahudiler içinde Kıta’dan geldiği düşünülen Rabbi Yomtob of Joigny isimli bir bilge, 16 Mart 1190 Cuma akşamı madem öleceklerse bunu düşmanlara bırakmadan kendileri yapmayı teklif etmiştir. Bu fikrin oradaki Yahudilerin çoğunluğu tarafından kabul görmesinden sonra yanlarındaki değerli eşyalarını ateşe vermişler. Akabinde önce kadın ve çocukları devamında da birbirlerini öldürerek şehit olma umuduyla intihar etmişlerdir. Geride kalan az sayıdaki anlaşma yanlısı Yahudi ise vaftizi kabul edeceklerine söz vermişler ve “...bir zamanlar düşman olan bizi kardeş olarak kabul edin ve sizinle barış içinde yaşamamıza izin verin” demişlerdir. Richard Malebysse bu teklifi kabul etmiş lakin Yahudiler kaleden iner inmez öldürülmüştür. Katliam bittikten sonra saldırganlar, Yahudilerin tahvillerinin saklandığı katedrale gitmişler ve oradaki bütün evrakları yakarak asıl maksatlarına ulaşmışlardır.³²

Bir diğer olay Bury St. Edmunds manastırının himayesindeki bölgede vuku bulmuştur. Başrahip Hugh’un hoşgörülü yönetimi sırasında buradaki Yahudilerin sayısı artmıştır. Jocelin of Brakelond’un da işaret ettiği üzere bu sırada yönetimden sorumlu (Sacristan) William, Yahudilerin tapularını ve paralarını muhafaza etmekte ve kargaşa yaşandığı durumlarda çocuklarıyla birlikte onları korumaktaydı.³³ Karşılığında Hugh’un 1180’de ölümü üzerine başrahip seçilmesi için onlardan destek almış ancak seçimi kazanamamıştır. Yeni başrahip Samson, William’ı görevden almanın yanı sıra Yahudilerin bu girişimini unutmamıştır. Koşulların elvermesinden faydalanarak kasabadaki Yahudi karıştı duyguları desteklemiştir. Nitekim York’taki trajik olaylardan bir gün sonra, 18 Mart 1190’da burada bir katliam gerçekleşmiş ve elli yedi Yahudi öldürülmüştür. Fakat sonrasında Başrahip Samson’ın önerisi ve Kral’ın emriyle kalan Yahudilerin sağ salim kasabayı terk etmeleri sağlanmıştır. Borçlarını tahsil etmek için kasabaya gelecek olan bir Yahudi’nin en fazla iki gün kalmasına izin verilmiş, onları daha fazla onları misafir edecek Hristiyanların aforoz edileceği duyurulmuştur.³⁴

O sırada Fransa’da hazırlıklarını tamamlamakta olan Kral, yaşananları duymuş ve hem kendi tesis ettiği barışın bozulmasına hem de Yahudilerin mülküne el konulmasına öfkelenmiştir. Çünkü Yahudilerin mülkü kralın koruması altında ve bir Yahudi öldüğünde mülkünün üçte biri krala kalmaktaydı. Bu durumda dolaylı olarak kralın müstakbel mülkü yağmalanmış olmaktadır ki bu kabul edilebilir bir şey

²⁸ Abrahams, 1894:79.

²⁹ Bartlett, 2000:358.

³⁰ William of Newburgh, 1884:310; Roger of Wendover, 1849:89.

³¹ Roth, 1942:22.

³² Rogeri de Houedene, 1870:33-34; Roger of Wendover, 1849:90; Radulphi de Coggeshall, 1875:27; Bartlett, 2000:359.

³³ Jocelin of Brakelond, 1903:15.

³⁴ Jocelin of Brakelond, 1903:69; Roger of Wendover, 1849:89; Roth, 1942:25.

değildir. Nitekim Kral, Ely piskoposu William Longchamp'ı olayları soruşturması için görevlendirmiştir. Tahkikat sırasında Yorklular sorumluluklarını reddederken olayın elebaşı durumundaki baronlar ise çoktan İskoçya'ya kaçmışlardır. Tespit edilen sorumlulara para cezası kesilmiş ve bölge şerifi görevden alınmıştır. Bu arada en çok cezanın Longchamp'ın rakiplerine verilmesi dikkati çekmiştir.³⁵

Richard ile arasında sorunlar bulunan İmparator VI. Heinrich, III. Haçlı Seferi sonrasında onu yolda alıkoymuş ve kurtulması için İngilizlerden 100.000 sterlin fidye talep etmiştir. Bu ağır ödemenin yapılabilmesi uğruna her yolu deneyen İngilizler faturanın fazlasını yine Yahudilere kesmişler ve onlardan 5.000 mark istemişlerdir. Ancak toplanılan rakam talep edilenin sadece yarısına ulaşmıştır.³⁶ Söz konusu verginin toplanması için başlatılan çalışmalar “Northampton Donum” denilen bir belgede kayıt altına alınmıştır. Bu belge Anglo-Yahudi tarihi açısından oldukça önemli kabul edilmektedir.³⁷ Görülen o ki Haçlı seferi başlarken hem çeşitli vergilerle hem de yağmalama eylemleriyle karşılaşan Yahudiler, sefer bittikten sonra da kurtuluş fidyelerini ödemek için çabalamak zorunda kalmışlardır.

XIII. Yüzyılda Yahudilere Yönelik Kurumsal Baskıların Artması

I. Richard, Yahudilere karşı menfi tavrını sürdürmekle birlikte onların faaliyetlerini yürütmesinden memnundu. Dahası zengin Yahudilerin İngiltere'yi yurt edinmeleri için babası ve dedesi gibi 1194'te onlara bazı imtiyazlar sunmuştur. Şimdiye kadar yaptıkları gibi toprağı ellerinde tutmalarına izin verilmiş, mirasçılarının alacaklarını tahsil etmeleri sağlanmış, istedikleri yere gidebilmeleri hususunda ruhsat verilmiş ve geçiş ücretlerinden muaf tutulmuşlardır. Yargılamalarının yine Kral'ın görevlendirdiği kişiler tarafından yapılmasına karar verilmiştir.³⁸ Onun döneminde mükemmelleştirilen Yahudilerin sömürülmesi mekanizmasından halefi John (1199-1216) yararlanmış. Kral John'un ilk eylemi, Richard Malebyse'yi (dokuz yıl önceki York katliamının elebaşı) affedip mallarını geri vermek olmuştur. İki yıl sonra, 10 Nisan 1201'de, başta büyükbabası I. Henry'ninki olmak üzere eski tüzüklerden istifade edilerek İngiltere ve Normandiya Yahudileri için yeni bir belge yayınlamıştır.³⁹ Bu imtiyazlar, bölgedeki Yahudilerin 4.000 Mark vergi ödemelerine mal olmuştur.⁴⁰ Öte yandan John, iç barışı koruma hususundaki hassasiyetini tekrarlamaktan geri durmamıştır. 1203'te Londralılara “Bir köpeğe bile barış sunmuşsak bu dokunulmaz bir şekilde korunacaktır” diye talimat vermiştir.⁴¹

1206'da Normandiya'nın Fransa'nın eline geçmesi, İngiltere açısından olduğu gibi, Anglo-Yahudiler açısından da önemli bir kayıptır. Yahudilerin İngiltere'ye yerleşmelerinden beri siyasi, kültürel ve linguistik açıdan bu bölge çok önemli olmuştur. İngiltere'ye ilk defa bu bölgeden gelen Yahudiler, burayla bağlarını hep sürdürmüşlerdir. Nitekim İngiliz soyluları gibi, İngiliz Yahudileri de Anglo-Norman bir karakter sahibi olmuşlardır. Fakat Normandiya'nın kaybedilmesi sonrasında onların artık Manş denizinin iki yakasında birden iş yapmaları zorlaşmıştır. Dahası bundan sonra Ada'daki yerel din bilginleri öne çıkmış ve dini sorunlara kendi imkânlarıyla çözüm bulmak zorunda kalmışlardır. Çünkü Yahudilerin kıta bilginlerine başvurmaları yasaklanmıştır.⁴²

Ülke yönetimi ekonomik açıdan kötüleştikçe John da yine Yahudileri hedef almıştır. 1210'daki İrlanda seferinin ardından ülkede çok büyük bir Yahudi takibatı başlatmış ve 66.000 Mark vergi tahsil edebilmek için çoğunu tutuklatmıştır. Roger of Wendover'ın bildirdiğine göre devamında onlara işkenceler yaptırmıştır. Hatta bu işkenceler sırasında bazı Yahudiler, serbest kaldıktan sonra hemen kaçmak için istenilen miktara evet demişlerdir. Bu süreçte İngiltere'den ayrılan Yahudiler ancak III. Henry saltanatının ilk yıllarında dönmüşlerdir. İşkencelerle ilgili Roger of Wendover'ın bir anlatısı çok dikkat çekmiştir. Buna göre Kral, kendisinden talep edilen vergiye itiraz eden Bristollü bir Yahudi'nin her gün bir azı dişinin sökülmesini emretmiştir. Söz konusu Yahudi buna yedi gün boyunca yani yedi

³⁵ Roth, 1942:26.

³⁶ Richardson, 1960:164.

³⁷ Abrahams, Jenkinson, 1925: lix.

³⁸ Abrahams, 1894: 84.

³⁹ Roth, 1942:32.

⁴⁰ Rigg, 1902:14.

⁴¹ Mundill, 2010:12.

⁴² Roth, 1942:34.

dişi sökülene kadar direnmiş fakat sekizinci dişine sıra geldiğinde ödemeyi kabul etmiştir.⁴³ Abrahams, Roger of Wendover'ın Yahudi karşıtı olduğunu ileri sürerek onun, Yahudilerin para hırslarını anlatmak amacıyla bu hikâyeyi uydurmuş olabileceğini söylemektedir.⁴⁴ Biz, dönem yazarlarının Yahudilere karşı menfi tutumlarını kabul etmekle birlikte geriye yönelik niyet okuması yapılmasının çok sağlıklı bir yaklaşım olamayacağını düşünmekteyiz.

Çok geçmeden iç savaşın patlak vermesi İngiltere'deki Yahudilerin durumlarını daha da zorlaştırmıştır. Kralın muhalifi durumundaki baronlar hem borçlarından kurtulmak hem de Kralın ajanları olarak görmelerinden dolayı Yahudilere saldırmışlardır. Nitekim 17 Mayıs 1215'te Londra'yı işgal eden isyancıların ilk hedeflerinden birisi Yahudiler olmuştur. Bu kez yağmalanan evler yıkılmış ve taşları şehrin surlarının tamirinde kullanılmıştır.⁴⁵

John'dan sonra dokuz yaşında tahta geçen III. Henry'nin uzun saltanatının erken dönemlerinde ülke genelinde yaşanan huzurlu ortamdan Yahudiler de nasiplenmişlerdir.⁴⁶ Tutuklu Yahudiler serbest bırakılmış ve mülklerinin en azından bir kısmı geri verilmiştir. Hatta önceki olayların tekrarının önüne geçilmesi için Yahudilerin bulunduğu her şehrin kendilerine yirmi dört tane şehri kefil olarak seçmesi istenmiştir. Bu olumlu gelişmeler neticesinde John döneminde ülkeden göç eden Yahudilerin bir kısmı geri dönmüştür.⁴⁷ Fakat Kilise açısından aynı tavrın varlığından söz edemeyiz. Erken dönemlerde Kilise, Yahudilere karşı daha hoşgörülü bir tutum sergilemişken, XIII. yüzyıl başlarından itibaren bu politikada değişikliğe gitmiştir. 1215'teki IV. Lateran konsili Yahudiler aleyhinde dikkat çekici hükümler ihtiva etmektedir. Bu kararlardan en önemlisi Hıristiyan dünyasında hiç uygulanmamış olan bir çeşit rozet takma zorunluluğuydu. Bu karar 1218'de İngiltere'de de tatbik edilmeye başlanmış ve Yahudilerin dış kıyafetlerinin görülür bir yerine belirli bir işaret takmaları istenmiştir. Bunun dışında İngiltere'de Yahudilerin Hıristiyan hizmetçi çalıştırmaları, kiliselere girmeleri, orada mallarını saklamaları, yeni sinagoglar inşa etmeleri yasaklanmıştır. İkamet ettikleri mahallelerin rahiplerine sadece gayrimenkulleri üzerinden değil, aynı zamanda faiz gelirlerinden de ondalık ödemeleri emredilmiştir.⁴⁸

Söz konusu baskılara rağmen Yahudilerin durumu nispeten iyiydi. Fakat ülkede paraya ihtiyaç duyulduğu her dönemde olduğu gibi Henry de Yahudilerin kapısı çalmıştır. Onun sanata düşkünlüğü ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar neticesinde ekonomik bir darboğaza girmiştir. Henry reşit olup 1227'de bizzat yönetimi eline almasından itibaren on yıl boyunca toplanan vergi miktarı 65.000 markı bulmuştur. Oysa bu rakam önceki on yılda toplanan verginin yaklaşık dört katıydı. Bunun dışında 1230'da sefere çıkan ordu mensuplarının Yahudilere olan borçlarının faizinin, bazılarının ise anaparasının silinmesiyle alınan dolaylı vergiler ile bu rakam daha da artmıştır.⁴⁹ Bununla da kalınmamış, bir Haçlıdan faiz alınamayacağına dair Papalık kararnamesi uygulanmıştır. Hatta şahsen gitmek yerine para yardımı yapanlar da bu kapsam içinde yer almışlardır. Yahudilerin ticari faaliyetlerini felce uğratan bu kararlar kaçınılmaz olarak faiz oranlarının yükselmesine sebep olmuştur.⁵⁰ Bir yandan da aynı dönemde onlara seyahat ve yerleşim hususunda kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin Kral, 1234'te Warwickshire şerifine, Yahudilerin izin verilmeyen yerlerde yaşamalarının önüne geçilmesini emretmiştir. 1235'te Buckinghamshire şerifine, 1237'de de Northamptonshire şerifine benzer talimatlar vermiştir.⁵¹

Aynı dönemde yaşanan ritüel cinayetleri söylentisi onları zorlayan bir diğer husus olmuştur. Yahudilerin, Norwich'te Hıristiyan bir çocuğu sünnet edip ona Jurnin adını verdikleri, sonrasında Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle alay etmek için onu alıkoydukları iddia edilmiştir. Çocuğun babası titiz bir çalışmadan sonra oğlunu bulmuş ve Piskopos William de Rele'in de desteğiyle halkı Yahudilere karşı kıskırtmıştır. Yapılan yargılama sonrasında dört Yahudi suçlu bulunmuş ve önce atların arkasında

⁴³ Roger of Wendover, 1849:252-253; Rigg, 1902:14.

⁴⁴ Abrahams, 1915-1917:179.

⁴⁵ Roth, 1942:36.

⁴⁶ Rigg, 1902:14.

⁴⁷ Roth, 1942:38.

⁴⁸ Davide Wilkins, 1737:591; Richardson, 1960:179.

⁴⁹ Roth, 1942:43-44.

⁵⁰ Roth, 1942:53.

⁵¹ Mundill, 2010:15.

sürüklendikten sonra şehir meydanında idam edilmişlerdir.⁵² Benzer bir olay 1244'te Londra'da yaşanmıştır. Buradaki St. Benedikt mezarlığında bacaklarına, kollarına ve göğsüne İbranice olduğu düşünülen yazılar yazılmış Hristiyan bir çocuğa ait bir ceset bulunmuştur. Yazının Hristiyanlığa hakaret içerikli olduğu düşünülmüş ve çocuğun da çarımha gerilmiş olabileceğiyle ilgili tahmin yürütülmüştür. Matthew Paris bunu, önceden de yapılan bir ritüel cinayet olarak yorumlamıştır. Akabinde yaşanan gerginlikler üzerine Londra'dan birçok Yahudi'nin kaçtığını bildirmiştir. Bu arada söz konusu ceset St. Paul kilisesinin yetkilileri tarafından defnedilmiş ve hakkında çeşitli mucizeler anlatılmıştır.⁵³

Dönem dönem vergi talep edilmesine alışık olan Yahudiler, 1253'te gelirlerinin üçte biri gibi çok yüklü bir vergi talebiyle karşı karşıya kalmışlardır. Kral bununla yetinmeyip, bir şekilde kendisine hizmet etmemiş olan tüm Yahudileri sürgün etmekle tehdit etmiş ve birçok sinagogu kapatmıştır. Ayrıca, tüm erkek Yahudilerin rozetlerini görünecek biçimde takmaları yeniden vurgulanmıştır. Gerekli olmadıktan sonra Yahudilerin kilise ve şapellere girmeleri yasaklanmıştır. 1254'te Henry Kıta'dayken yerine bakan kardeşi Richard, Yahudilerden 10.000 mark fidye toplamıştır. İmparator olmak isteyen Richard, harcamalarını karşılamakta zorlanınca bu vergiyi talep etmiştir.⁵⁴ Bu dönemde istenen vergiler konusunda, Yahudilere karşı menfi tutumunu bildiğimiz Matthew Paris bile kayıtsız kalmamış ve Kralı açgözlü ve merhametsizce ağır vergiler koymakla suçlamıştır. Öyle ki sonrasında Yahudilerin, ziynet eşyalarını bile bu vergilerin ödenmesinde kullandıklarını ifade etmiştir. Öte yandan onların bütün bu olumsuz tavırları hak ettiklerini belirtmeden geçmemiştir.⁵⁵

Koşulların bu denli ağırlaşmasına bağlı olarak 1254'te Yahudiler bir araya gelmişler ve Londralı Elias öncülüğünde bir heyeti Prens Richard'a göndererek ülkeden ayrılmak istediklerini belirtmişlerdir: "Lordum, açıkça görüyoruz ki Kral bizi göğün altından silmeyi amaçlıyor. Tanrı adına, merhametli bir kralın hâkimiyetinde başka bir ülkeye yerleşebilmemiz için, evlerimizi ve eşyalarımızı bırakarak bir daha geri dönmek üzere ondan güvenli bir şekilde ayrılmamıza izin vermesini istiyoruz..." Onların bu talebi karşısında soylular "Nereye gideceksiniz zavallı varlıklar..." diyerek izin vermemişlerdir.⁵⁶ 1255'te Kral, onlardan tekrar yüklü miktarda (8.000 mark) vergi talep ettiğinde Yahudiler ayrılmak istediklerini bir kez daha dile getirmişler ve kendilerinin yerini İtalyan bankerlerin alabileceğini belirtmişlerdir. Lakin yine olumlu yanıt alamamışlardır.⁵⁷

Yönetim ile sorunlar yaşarken halkın suçlamaları da devam etmektedir. Matthew Paris, Yahudilerin, 1255'in Ağustos ayında Lincoln'de Hugh isimli sekiz yaşındaki bir çocuğu kaçırdıklarını, akabinde çocuğun çarımha gerileceği bir tören yapılması için diğer şehirlerdeki Yahudilere de haber verdiklerini nakletmiştir. Nitekim sonrasında söz konusu canlandırmanın yapıp, çocuğun başına dikenli taç giydirilmiş olduğunu ve işkencelerden sonra çarımha gerildiğini, son olarak da kalbine bir mızrak saplanarak öldürüldüğünü ifade etmiştir.⁵⁸ Yine Matthew Paris'in anlattığına göre Yahudiler, çocuğun cesedini gömmüş olmalarına rağmen toprağın onu dışarı attığını ve Copin isimli bir Yahudi'nin evinin yakınındaki kuyudan gözüktüğünü ileri sürmüştür. Bu arada çocuğu arayanlar, onun en son o Yahudi'nin evine girerken görüldüğünü duymuşlardır.⁵⁹ Çocuğun cesedi bir şehit gibi karşılanıp Lincoln kilisesine defnedilirken, söz konusu ritüeli hazırlamakla suçlanan Copin suçunu itiraf etmiş ve diğer Yahudilerin de bundan haberdar olduğunu bildirmiştir. Devamında bir atın arkasına bağlanarak sürüklenip idam edilmiştir. Suç ortağı olduğu düşünülen 91 Yahudi daha yargılanmak üzere Londra'ya götürülmüş ve bunlardan on sekizi idam edilmiştir.⁶⁰

III. Henry'nin Baronlarla yaşadığı iç savaş sırasında da Yahudiler yine hedef olmaktan kurtulamamışlardır. Özellikle Provence'taki Yahudilerin ve Languedoc'taki Katharların büyük düşmanı Simon de Montfort'un aynı isimli oğlu bu saldırılarda başı çekmiştir. Simon de Montfort'un liderliğindeki muhalifler, girdikleri her şehirde Yahudileri ilk hedef olarak belirlemişler, bilhassa ticari

⁵² Matthew Paris, 1852:s. 277.

⁵³ Matthew Paris, 1853:21-22.

⁵⁴ Rigg, 1902:15.

⁵⁵ Matthew Paris, 1853:340.

⁵⁶ Matthew Paris, 1854:76.

⁵⁷ Matthew Paris, 1854:114.

⁵⁸ Matthew Paris, 1854:138.

⁵⁹ Matthew Paris, 1854:139.

⁶⁰ Matthew Paris, 1854:140.

kayıtları imha etmek için özen göstermişlerdir. Simon'ın oğullarından Henry de Montfort, babası ve dedesinin izinden gitmiş Kingston'daki Yahudileri yağmalamıştır. Canterbury, Worcester, Lincoln, Bristol ve Bedford'da benzer saldırılar yaşanmıştır.⁶¹ Baronların 1264'ün Mayıs ayındaki Lewes zaferinin ardından Yahudi karşıtlığı zirveye ulaşmıştır. Montfort'un, kısa süren yönetimi sırasında Yahudilerin birçok varlığına el konulmuş, sinagoglarına girilmiş ve birçoğu katledilmiştir.⁶²

Bu dönemde veliaht Prens Edward, Yahudilerin faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan başka bir sorundan rahatsızlık duymaktadır. Onların borç verdiği ve ekonomik olarak işleri bozulan birçok soylunun arazisi daha büyük soyluların eline geçmiş böylece büyük baronların gücü artmıştır. İç savaş sonrasında yönetimdeki etkisi artan Prens Edward, monarşinin gücünün korunması amacıyla kardeşi Edmund ile birlikte küçük baronların hoşuna gidecek bir reform hazırlamıştır. Böylece Walter de Merton tarafından Ocak 1269'da Maliye Bakanlığı'na teslim edilen Yahudi Hükümleri yasalaşmıştır. Buna göre Yahudilerin arazi teminatı karşılığında kredi vermeleri yasaklanmış olup, mevcut kredilerdeki arazi teminatı da iptal edilmiştir. Bu karar haliyle Yahudilerin tefecilik faaliyetlerine büyük bir engel teşkil etmiştir.⁶³

I. Edward (1272-1307) ve Yahudilerin Sürgün Edilmesi

I. Edward (1272-1307) kral olduktan sonra Yahudilerle ilgili politikasını hemen ortaya koymuştur. Yahudileri hem dini hem de ekonomik gerekçelerle sevmiyordu. Müslümanlara karşı savaşıma umudunu yitirmiş olan haçlı ruhu onu Yahudilere yönlendirmiştir.⁶⁴ Bu nefretinin en önemli sebebi onun dindar bir adam olmasıdır. 1266'da geçirdiği bir gemi kazası sonrasında verdiği söz, dindarlığının sebebi olarak ileri sürülmüştür. Sistersiyenler için manastır kurmuş ve kutsal yerleri ziyaret etmek konusunda hassas olmuştur. Başta Dominikenler olmak üzere dilenci tarikatlarına yakın ilgi duymuş ve onlardan çok etkilenmiştir.⁶⁵ Daha saltanatının ilk yıllarında bu konuda adımlar atmıştır. 1274 sonlarında Haçlı Seferi'nden dönerken, 1275 başlarında annesi Provence'lı Eleanor'u ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında annesi ondan feodal olarak kendisine bağlı bölgelerdeki Yahudileri çıkarmasını istemiştir. Bunu kabul eden Edward, söz konusu kararı 12 Ocak 1275'te uygulamaya koymuş ve Kraliçeye ağılı olan Marlborough, Gloucester ve Worcester'deki Yahudilerin başka şehirlere nakledilmesi talimatını vermiştir.⁶⁶

Asıl önemli adım ise 1275'te çıkardığı ve The Statutes of Jewry denilen tüzük ile Yahudilerin arazi veya başka bir varlık üzerinden tefecilik yapmalarını, halkın yararı için tamamen yasaklamasıyla atmıştır. Tefecilik yapmaya devam edenlerin alacaklarını tahsil edememeleri durumunda rehin verilen arazilere el konulmasına izin verilmeyecek ve alacağın tahsili için Kraliyet yardım etmeyecektir.⁶⁷ Tüzük, mevcut kredileri iptal etmemiş ancak şartlarını değiştirmiştir. Buna göre 13 Ekim 1275'ten itibaren, mevcut kredilere ilave faiz eklenmeyecek, o tarihe kadar birikmiş olan faizler ile anapara tahsil edilebilecektir.⁶⁸ Aslında Edward, Yahudilerin faaliyetleri sırasında el değiştiren toprakların genellikle Kraliyet'in geleneksel muhaliflerinin eline geçmesi ve onların daha fazla ekonomik ve siyasi güç kazanmasından rahatsızlık duymaktaydı. Onun tefeciliğe karşı yürüttüğü savaşın arkasındaki asıl etkenin bu olduğu düşünülmektedir. Nitekim yukarıda da zikrettiğimiz üzere daha veliaht iken 1269'da benzer kararlar aldırılmıştır.⁶⁹

Edward'ın bu politikası bilhassa küçük sermayeye sahip Yahudileri çok daha zor duruma sokmuştur. Zengin finansörlerin bir kısmı, daha önce avans vermeye alıştıkları tüccarlar ile tahıl ve yün ticaretine yönelmişlerdir. Bununla birlikte, V. D. Lipman'ın ifade ettiği gibi bu tür işlemlerin genellikle ticaret kisvesi altında tefeciliği gizlemek için bir araç olduğu görülmektedir. Edward'ın 1284'te bir Yahudi'nin

⁶¹ Roth, 1942:61.

⁶² Rigg, 1902:16.

⁶³ Roth, 1942:65.

⁶⁴ Tout:161.

⁶⁵ Tout:69.

⁶⁶ Mundill, 1990-1992:33.

⁶⁷ The Statutes of the Realm:221.

⁶⁸ Brand, 2000:1140.

⁶⁹ Ovrut, 1977:232.

Hristiyanlara verdiği borçta düzenleme yapmasından anladığımız kadarıyla Kral da bunun farkındaydı.⁷⁰ Yoksul Yahudiler ise açıklıkla karşı karşıya kalmışlar, hatta yollarda soygun yapmaya başlamışlardır ki bu, Yahudilerin çok nadir yaptıkları bir şeydir. Aynı dönem içinde Yahudilikten Hristiyanlığa geçenlere yardım edilen Londra'daki Domus Conversorum'da kalanların sayısı aniden artmıştır. Bazı Yahudiler, paraları kırıp elde ettikleri atıkları eriterek yeniden dolaşıma sokmuşlardır. Aslında Orta Çağ'da Kuzey Avrupa Yahudileri bu konuda sık sık suçlanmışlardır. En çok parayla ilgilenen bir kesim olmaları hasebiyle paraların kenarlarının kırılması hususunda çok sayıda şikâyet ortaya çıktığında gözler hemen onlara çevrilmiştir. Bunun üzerine Kral bir tahkikat başlatmıştır. 17 Kasım 1278'de ülke genelinde önde gelen Yahudiler tutuklanmış, evlerinde aramalar yapılmış ve haklarında kanıt bulunanlar yargılanmak üzere Londra'ya gönderilmişlerdir. Tahkikat sırasında Londra Kulesindeki tutuklu Yahudilerin sayısı 680'i bulmuştur. Hükmü kesinleşenlere oldukça ağır cezalar uygulanmış ve en az 293 kişi idam edilmiştir. Öte yandan, Holinshed'in de belirttiği gibi aynı suça karışan üç Hristiyan'a idam cezası değil sadece para cezası verilmiştir.⁷¹

Yarım yüzyıldır ekonomik olarak zorlanan Yahudilere yönelik Edward'ın yaptırımları da eklenince onlardan alınan vergi miktarında çok büyük bir düşüş yaşanmıştır. Elman, XIII. yüzyılda Yahudilerden alınan vergileri dört döneme ayırarak incelemiş ve bu düşüşü ortaya koymuştur. 1221-1231 yılları arasında yılda ortalama 3000 mark, 1233-1257 yılları arasında 7000 mark, 1259-1269 yılları arasında II. Baronlar savaşının özel durumundan dolayı 600 mark, 1271-1290 yılları arasında ise 3000 mark ödemişlerdir.⁷² İşte bundan dolayı bazı araştırmacılar, Yahudilerin ekonomik güçlerinin azalması neticesinde onların varoluş nedeninin ortadan kalktığını, bunun da sürgüne zemin hazırladığını ileri sürmüşlerdir. Ovrut ise bu durumun Yahudilerin önemini azaltmakla beraber onlar hakkında sürgün kararı verilmesi için yeterli olmadığını düşünmektedir.⁷³

Roth, Yahudilerin ekonomik değeri zayıflarken tefecilik karşıtı politikalara rağmen faaliyetlerini ustaca hilelerle gizleyen Cahorsin ve İtalyan tefeciler bu hususta kısmen de olsa onların yerini aldıklarını ifade etmektedir.⁷⁴ Ovrut, bu konuda farklı düşünmekte ve İtalyanların hiçbir şekilde Yahudilerin yerini almadığını ileri sürmektedir. Çünkü Krallar istedikleri zaman Yahudilerin mallarına el koyabilmekteyken, İtalyanlara bunu tatbik etmeleri mümkün değildir.⁷⁵ Yani Elman'ın da belirttiği gibi borç para veren İtalyanlar ile vergilendirilen Yahudiler arasında önemli bir ayrım bulunmaktadır.⁷⁶ Floransalı tüccarlar Yahudilerin gidişinde pek etkili olmamışlar ancak bu sürgünden en kazançlı çıkanlar onlar olmuşlardır.⁷⁷

Yahudilerin tefecilik faaliyetlerine engel olamayan, dolayısıyla büyük soyluların toprak kazanımını sonlandırmak isteyen Edward, bundan dolayı onlarla ilgili sürgün fikrini gündemine almıştır.⁷⁸ Walter of Hemingburgh da dâhil olmak üzere kronik yazarları genellikle Edward'ın 1275'ten beri Yahudileri uyardığını ve bu kararın halk için uygun olduğunu vurgulamışlardır.⁷⁹ Bu arada Avrupa'daki Yahudiler daha yakın dönemde kısmen de olsa sürgün edilmişlerdir. Fransa kralları Philip Augustus 1182'de ve St. Louis 1249'da Yahudileri sürgüne göndermiş ve mallarına el koymuştur. Dahası Edward'ın selefi III. Henry de bu seçeneği düşünmüş lakin uygulamamıştır.⁸⁰

Bu konuda kararlı olan Edward, 18 Temmuz 1290'da Kraliyet Konseyi'nde sürgün kararını almıştır. Böylece otuz beş yıl önce gitmek için izin isteyen Yahudileri bu kez kendisi kovmaya karar vermiştir. Aynı gün, İngiltere'deki ilgili şeriflere talimat göndererek yaklaşan All Saints bayramından (1 Kasım) önce tüm Yahudilerin ülkeden kovulmasını, gitmeyenlerin ise öldürülmesini emretmiştir. Belirtilen süre içinde Yahudiler gidene kadar onlara zarar vermemeleri hususunda halka uyarılarda bulunulmuştur.

⁷⁰ Ovrut, 1977:233.

⁷¹ Holinshed, 1808:482; Roth, 1942:74; Lipman, 1962-1967:64.

⁷² Elman, 1937:146-153; Ovrut, 1977:225.

⁷³ Ovrut, 1977:227.

⁷⁴ Roth, 1942:84.

⁷⁵ Ovrut, 1977:227.

⁷⁶ Elman, 1937:151.

⁷⁷ Abrahams, 1894:457.

⁷⁸ Ovrut, 1977:233.

⁷⁹ Walteri de Hemingburgh, 1849:20.

⁸⁰ Rigg, 1902:15; Mundill, 2010:10; Jacobs, 1893:75-76.

Nitekim halk sürgün kararını sevinçle karşılamakla birlikte Kıta'daki benzer uygulamaların aksine herhangi bir kargaşa ve yağmalama eylemi yaşanmamıştır.⁸¹ Kralın Yahudilere zarar verilmemesi talimatına rağmen aykırı durumlar da yaşanmıştır. Londralı bir grup zengin Yahudi, sahip oldukları paraları yanlarına alarak kiraladıkları bir gemiyle yola çıkmışlar. Gemi Thames nehrinin ağzında, gelgit döneminde kumsalda karaya oturunca buraya demir atmıştır. Geminin kaptanının aklı Yahudilerin paralarında kalmıştır. Bir plan yapmış ve yolculara, deniz yükselene kadar birlikte inip bacaklarını esnetmelerini söylemiştir. Tam gelgit yükselirken kaptan hızla tekneye binmiş ve mürettebatla beraber uzaklaşmaya başlamıştır. O sırada yükselen suyun içinde kendisine yalvaran Yahudilere, “Bana değil, geçmişte atalarınızı Kızıl Deniz’de kurtaran Hz. Musa’ya yalvarın. Belki sizi de kurtarır.” demiştir. Kıyıya uzak durumdaki Yahudiler suların içinde kalıp boğulmuşlardır. Walter of Hemingburgh, kaptanın sonrasında olanları Krala anlattığını ve onun tarafından ödüllendirildiğini ifade etmektedir. Sonraki yazarlardan William Prynne bunun net olmadığını hatta kaptanın yaptığı kötülükten dolayı idam edildiğini bildiren kaynakların olduğunu ifade etmektedir.⁸²

İngiliz tarihçiler, neredeyse oybirliğiyle sürgüne gönderilen Yahudilerin sayısını yaklaşık 16.000 olarak bildirmişlerdir.⁸³ Yahudilerin nakit ve taşıyabilecekleri eşyalarını yanlarında götürmelerine izin verilmiş ancak tahvilleri ve tüm gayrimenkulleri devlete kalmıştır.⁸⁴ Dindar bir kişi olan Kral Edward, alacakların faizlerini silmiş ve sadece anaparanın tahsili için çalışmalara başlamıştır. Fakat bu tahsilatın yapılması da kolay olmamıştır. Nitekim 1315'te ve 1327'de bu husustaki kararlara bakıldığında tahsilatın hala bitmediği görülmektedir. Yahudilere ait taş evler yine onların isimleriyle anılarak kullanılmıştır.⁸⁵

Fransa'ya doğru yola çıkan Yahudilerden bir kısmı fırtınalar neticesinde boğulmuşken bazıları da biçare bir şekilde Fransa kıyılarına bırakılmıştır. Fransa Kralı, Yahudilere bir süre Amiens'te yaşamalarına izin vermiş lakin bu merhametli tavrı Papa tarafından kınanmıştır. Çoğunluğu yoksullardan oluşan 1335 kişilik başka bir grup Flander'e gitmiştir.⁸⁶

Hem Yahudi hem de Yahudi olmayan kaynaklarda 1358'de III. Edward döneminde ikinci bir sınır dışı etme olayından söz edilmektedir. Bu, muhtemelen geride kalan bazı Yahudiler ve 1290 sonrasında ülkeye geri dönen Yahudilerle sınırlıdır.⁸⁷ 1492'de Granata'nın düşüşü sonrasında Müslümanlara uygulanan yaptırımdan Yahudiler de nasiplerini almışlar ve sürgün edilmişlerdir. Sonrasında Yahudilerin ağırlık merkezi Batı'dan Doğu'ya kaymış olup, Osmanlı devleti en önemli yurtları olmuştur. İber yarımadasında ise Portekiz onların sığınma yerleri olmuştur.⁸⁸

Tarihçiler genellikle sürgünün İngiltere'ye faturasının ağır olduğunu ifade etmektedirler. Zaten savaşlardan dolayı zor durumda olan ülke halktan sürekli vergi toplamaktaydı. Dowell, 1290'da Yahudilerin gönderilmesinden çok memnun kalan din adamlarının, baronların ve laik sınıftan herkesin ağır vergilerle karşılaştığını ifade eder.⁸⁹ Önemli siyasi sonuçları sürgüne atfedilenler olmuştur. Kasabaların Kral üzerindeki zaferi, Yahudilerin mali desteğinin kaybedilmesiyle ilişkilendirilmiştir.⁹⁰ Hatta I. Edward'ın 1294'te Büyük Parlamento'yu toplamasına neden olan mali krizin en önemli sebebinin sürgün olduğu iddia edilmektedir.⁹¹ Ama kralın yurtdışındaki girişimlerinde ya da ülke içindeki mücadelelerinde yardım almayı çoktan bıraktığı bir topluluğun ortadan kaybolması çok da önemli bir sonuca sahip değildi.⁹² Kanaatimizce yaklaşık yirmi yıldır onlara yönelik uygulanan politikalar gereği zaten ekonomileri oldukça küçülmüş ve bundan dolayı kayda değer bir vergi kaybı yaşanmamıştır. 1290 sürgününün dikkat çeken bir özelliği bu konuda ilk olmasıdır. Her ne kadar 1182 ve 1249'da benzer sürgünler yaşanmışsa da bunlar lokal düzeyde kalmış ve ülkedeki bütün Yahudileri kapsamamıştır. Ancak Orta Çağ'da bir ülkedeki Yahudilerin tamamı ilk defa 1290'da kovulmuştur. Bu

⁸¹ Roth, 1942:85.

⁸² Walteri de Hemingburgh, 1849:21; William Prynne 1656:41-42.

⁸³ Lipman, 1962-1967:64.

⁸⁴ Walteri de Hemingburgh, 1849:20.

⁸⁵ Roth, 1942:88.

⁸⁶ Abrahams, 1894:447.

⁸⁷ Roth, 1942:132.

⁸⁸ Roth, 1942:27.

⁸⁹ Dowell, 1888:69.

⁹⁰ Abrahams, 1894:457.

⁹¹ Abrahams, 1915-1917:172.

⁹² Abrahams, 1894:457.

olay on altı yıl sonra Fransa'da Philip le Bel'e ve iki yüzyıl sonra İspanya'da Ferdinand ve Isabel'e ilham vermiştir diyebiliriz.⁹³

Anglo-Yahudilerin İngiltere'deki Varlıkları ve Faaliyetleri

Orta Çağ İngiltere'sinin Yahudi nüfusunun hakkında kesin bir rakam ifade etmek mümkün olmasa da 1200 yılı civarında 5.000'den az olduğu tahmin edilmektedir. Yerleşimlerdeki Yahudi sayısının az olması hasebiyle diğer şehirlerdekilerle yakın temas halinde olmuşlardır. Buna bağlı olarak şehirler arasındaki Yahudiler kalıcı veya geçici bir şekilde hareket halinde olmuşlardır.⁹⁴ Bu dönemde Yahudilerin yaşamaya zorlandığı, sınırları çizilmiş veya duvarlarla çevrili alanlar anlamında gettolar yoktur. Yahudi gettosu daha sonraki yüzyılların ve diğer ülkelerin bir icadı olup, kısmen Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki gündelik ilişkileri kısıtlayarak en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bir kasabadaki belirli mahallelerin Yahudilerden oluştuğu düşünülse de buradaki durum söz konusu mahallede yoğun Yahudi yerleşimine işaret etmektedir.⁹⁵ Yahudilerin ayrı bir mahalleleri olmamakla birlikte evlerinin nispeten daha konforlu olduklarını söyleyebiliriz. Orta Çağ İngiltere'sinde taş ev sahibi olmak maliyetli bir iş olup, Hristiyan halkın genellikle bu şansını yoktu.⁹⁶

Erken dönemlerde Yahudilere ait sadece Londra'da bir mezarlık bulunmakta ve ülkenin diğer bölgelerinde ölen Yahudilerin de cenazesi buraya getirilmekteydi. Muhtemelen her şehirde Yahudi sayısının az olması hasebiyle gerekli hassasiyet gösterilmemiş ve onlar için mezarlık tahsis edilmemiştir. 1177'de II. Henry, Yahudilerin şehirlerde duvarların dışında mezarlıklara sahip olmalarına izin vermiştir. Bu hak muhtemelen ülkeye Yahudi göçünü artıran bir unsur olmuştur.⁹⁷

İngiliz Yahudileri kendi aralarında Norman Fransızcası konuşmaktaydılar. Dış görünüşleri genel olarak Hristiyanlarla aynı olmakla birlikte bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. XIII. yüzyılda, Yahudi erkeklerin olağan dış giysisi kukuletalı pelerinlerdir. Bunun dışında pileum cornutum denilen tipik sivri uçlu Yahudi şapkası takanlar da vardır. Sakallarını kısa tutup saçlarını uzattıkları bilinmektedir. Yahudi kadınlarıyla Hristiyan kadınlarının kıyafetleri arasında pek bir farklılık bulunmamaktadır.⁹⁸ Ancak XIII. yüzyıldan itibaren bunda önemli bir değişiklik yaşanmıştır. 1215'te Dördüncü Lateran konsilinde, Yahudilerin ve Müslümanların Hristiyanlardan farklı kıyafet giymeleri kararı yer almıştır. Bu karardaki amacın Hristiyanlar ile diğer dinlere mensup olanlar arasında farkında olunmadan cinsel bir yaklaşmanın önüne geçilmesi olduğu savunulmuştur.⁹⁹ Lateran konsilinin bu kararı 1218'de İngiltere'de uygulanmaya başlanmış ve Yahudilerin dışarıda giydikleri kıyafetlerinin üzerine bir parça beyaz bez veya parşömen takmaları emredilmiştir. İlk dönemlerde bu konuda bazı esneklikler yaşanmıştır. Örneğin 1221'de belirli miktarda ödeme yapmayı kabul edenler bu rozeti takmaktan muaf tutulmuşlardır.¹⁰⁰ Fakat 1222'de Oxford Konseyi'nde rozet kararı tekrar vurgulanmış ve söz konusu işaretin en az iki parmak genişliğinde ve dört parmak uzunluğunda olması istenmiştir.¹⁰¹ 1253'te III. Henry, bunu tekrar gündemine almıştır.¹⁰² I. Edward, 1275 tarihli Statutum de Judeismo'sunda rozetin boyutunu altı parmak uzunluğuna ve üç parmak genişliğine çıkarmıştır. Yedi yaşından büyük tüm Yahudilerin bunu takmalarını, aksi takdirde on iki yaşından büyük olanlara para cezası uygulanmasını emretmiştir.¹⁰³

Yahudilerin ekonomik faaliyetlerinden söz edildiğinde yaygın bir şekilde akla finans ve ticaret gelmektedir. Onların ekonomi ve finansla ilişkilendirilmesine katılmayan araştırmacılar da vardır. Abrahams, Yahudilerin finans hususundaki ilgilerinin son derece yanlış bir yargı olduğunu ve bunun

⁹³ Roth, 1942:90.

⁹⁴ Bartlett, 2000:346.

⁹⁵ Stacey, 1992:264; Richardson, 1960:8.

⁹⁶ Mundill, 2010:30.

⁹⁷ Benedict of Peterborough, 1867:182. Mundill, 2010:7.

⁹⁸ Roth, 1942:95.

⁹⁹ Bartlett, 2000:354.

¹⁰⁰ Richardson, 1960:179.

¹⁰¹ Roth, 1942:95.

¹⁰² Rigg, 1902:15.

¹⁰³ The Statutes of the Realm:221.

Yahudi çıkarlarına zarar verdiğini ileri sürmektedir.¹⁰⁴ Joseph Jacobs'ın, "Yahudiler Kraliyet Hazinesi için bir asalak gibi davrandılar. Ülkede havada uçan tüm parayı zaman zaman zaman Kral'ın hazinesi için topladılar" (Jacobs 1893, xix) sözünü de bu bağlamda tenkit etmektedir.¹⁰⁵ Ona göre Yahudilerin parayla ilişkilendirilmesinin sebeplerinden birisi nakit dolaşımının az olduğu ve varlıkların genellikle gayrimenkulde tutulduğu XII. XIII. yüzyıl Avrupa'sında Yahudilerin menkulü tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Onların menkule meyilli olmalarının sebebi, sürekli baskıya ve sürgüne maruz kalmaları, dolayısıyla hızlıca hareket edebilmeleri için hazırlıklı olmayı istemeleridir.¹⁰⁶ Richardson bu durumu "Yahudiler, çoğu zaman başlarının üstünde bir kılıcın ipe asılı olduğundan ve kimsenin tahmin edemeyeceği bir anda düşeceğinden korkmuş olmalıdır." şeklinde ifade etmektedir.¹⁰⁷ Abrahams'ın yorumunda sebep-sonuç bağlamında örtüşmeyen bazı hususlar olduğunu düşünmekteyiz. Şöyle ki Yahudiler menkule önem vermektedirler ancak bunu yapmak zorunda olmalarının sebebi harekete hazır olmak istemelerinden ziyade buldukları ülkede onların gayrimenkule yatırım yapmalarına izin verilmemesidir. Öte yandan XIII. yüzyıl sonuna kadar Orta Çağ Avrupa'sında Yahudilerle ilgili kayda değer kitlesel bir sürgün olmadığı da bilinmektedir.

Abrahams'ın itirazını şerh düştükten sonra İngiltere'ye baktığımızda durumun onun dediği gibi olmadığını görmekteyiz. Fatih döneminde İngiltere'ye gelen Rouen Yahudileri, muhtemelen sermayelerini de beraberlerinde getirmişlerdir.¹⁰⁸ Tüm kayıtlar göstermektedir ki Orta Çağ İngiltere'sindeki Yahudi cemaatinin birincil ekonomik faaliyeti tefeciliktir. Kraldan en alt düzeydeki şövalyeye kadar toplumun her kesiminden müşterileri bulunmaktadır. Bunun dışında az da olsa kuyumculuk, doktorluk muhtelif zanaat ve sanat faaliyetleriyle uğraşan Yahudiler bulunsa da bunlar çok az sayıdadır.¹⁰⁹ Bristol dışındaki liman kasabalarında Yahudi nüfusunun bulunmaması onların en azından dış ticarete ilgisiz olduklarını göstermektedir.¹¹⁰

Görünen o ki Abrahams'ın itirazına rağmen geçimlerini menkul varlıklara bağlı biçimde sürdüren Yahudilerin elindeki en önemli araç tefecilik olmuştur. XII. yüzyıl sadece ekonomik ilerleme değil, sonu gelmeyen savaşlar dönemiymiş ve savaş için paraya ihtiyaç vardı. Batı Avrupa'nın daha büyük kentlerinde, savaş üstüne para yatırmaya ve büyük riskler almaya hazır çok sayıda Hıristiyan finansör bulunmaktadır. Yahudiler bu finansörlere nazaran daha az sayıdadır. Onlar, haçı alan şövalyelere borç para vermişler fakat Hıristiyan tefecilerin faaliyetlerini engellememeye özen göstermek zorunda kalmışlardır.¹¹¹ Bu arada tefecilik, uzun zamandır Hıristiyan doktrini tarafından kınanmış lakin ne kilise mahkemeleri ne de kraliyet mahkemeleri etkili bir kontrol sağlayamamıştır. Prensip olarak Kilise, Hıristiyan tefecilerle mücadele etmiş ve ölümleri sonrasında elde ettikleri haksız kazançları el konulup konulmaması kararı krallara kalmıştır.¹¹²

İngiltere'de Yahudilere bazı engellemelere rağmen 1275'e kadar tefecilik yapmalarına genel olarak izin verilmiş olup, bu konuda çeşitli düzenlemelere gidildiği görülmüştür. Öncelikle borç karşılığında rehin alabilecekleri nesnelere kısıtlama getirilmiştir. Örneğin 1181'deki Silah Hükümlerine göre, zırhların ve silahların rehin verilmesi yasaklanmıştır.¹¹³ Kanlı giysilerin bariz gerekçelerden dolayı rehin verilmesi yasaklanmıştır. Kiliseye ait eşyalar da rehin verilemez ancak buna mugayir durumlar yaşandığı görülmüştür. Yahudilerin sahip oldukları evler, onlar sınır dışı edilene kadar ellerinde kalmıştır. Arazi konusunda durum farklıydı. Çünkü Yahudi tefeciler malikâneleri ve ekilebilir arazileri rehin olarak kabul etseler de borçların ödenmemesi durumunda söz konusu araziyi kendileri kullanamaz ya da mülkiyetlerine geçiremezlerdi. Bunun yerine araziyi başka Hristiyanlara satabilirler veya kiralayabilirlerdi. Yani Yahudiler birçok malikânenin kaderini kontrol etmişler ve mülkiyetinin el değiştirmesine sebep olmuşlar ancak kendileri o malikânelerde lord olarak ikamet edememişlerdir.¹¹⁴

¹⁰⁴ Abrahams, 1915-1917:171.

¹⁰⁵ Abrahams, 1915-1917:173.

¹⁰⁶ Abrahams, 1915-1917:182.

¹⁰⁷ Richardson, 1960:197.

¹⁰⁸ Bartlett, 2000:349.

¹⁰⁹ Rigg, 1902:10.

¹¹⁰ Lipman, 1962-1967:67.

¹¹¹ Richardson, 1960:50.

¹¹² Richardson, 1960:139.

¹¹³ Benedict of Peterborough, 1867:279.

¹¹⁴ Bartlett, 2000:349-350.

Borçlu ödemesini yapana kadar rehin verdiği arazinin gelirleri alacaklıya kalmaktadır.¹¹⁵ Sonuç itibarıyla başka milletler arazi üzerinde tasarruf hakkının yanı sıra mülkiyet hakkına da sahipken, Yahudiler tasarruf hakkına sahip olup mülkiyet hakkına sahip değillerdi. Bu durum onların toprak transferinin aracı haline gelmelerine neden olmuştur.¹¹⁶ Aslında toprağa bağlı kalmamaları o dönemki Yahudilerin ekonomik faaliyet ve yaşam şekline uygundur diyebiliriz. Richardson'ın ifadesiyle Yahudiler şehirlidir. Mesleği ne olursa olsun, bir ziraatçı değildir ve bir kâr kaynağı olması dışında, onun tarım arazisiyle bir ilgisi yoktur.¹¹⁷

Yahudileri finans ve zenginlik gibi kavramlarla ilişkilendirirken onların kendi içinde homojen bir yapıda olmadığını hatırlamalıyız. Özellikle içlerinden bazı aileler vardır ki onları bir anlamda Orta Çağ İngiliz-Yahudi burjuvası şeklinde tanımlayabiliriz. Nitekim devletle irtibatlarında bu ailelerin önemli rolü bulunmaktadır. Çoğu zaman Hristiyan aristokratlarda olduğu gibi bilim adamlarına hamilik yapmışlardır. Bu ailelerin başında XII. yüzyılda Lincoln'den Aaron ve Norwich'ten Jurnet; XIII yüzyılda, Jurnet'in oğlu Isaac, Yorklu Aaron ve kardeşi Yorklu Leo, Herefordlu Hamo, Oxfordlu David, Londra'da Benedict Crespın gelmektedir.¹¹⁸ İşte burada Abrahams, aslında Yahudilerin çok zengin olmadığını sadece belli başlı zenginlerden yola çıkılarak dönem yazarlarının yanlış bir yargıda bulunduğunu ifade etmektedir.¹¹⁹ Fakat yukarıda verdiğimiz örnekler ve vergi ödemeleri başta olmak üzere çok sayıda kayıt bu hususta Abrahams'ı onaylamamaktadır.

Yahudilerle Kral arasındaki ilişkinin kökeni Kıta'daki uygulamalarla benzerlik arz etmektedir. Hristiyan dışı bir azınlık olmaları hasebiyle özel korumaya ihtiyaç duymuşlardır. Bunun içindir ki IX. yüzyılda Karolenj İmparatorları ve XII. yüzyılda Kutsal Roma İmparatorları Yahudileri himaye etmişlerdir. XII. yüzyılın ilk yarısına ait bir hukuk kitabında yer alan "Yahudiler ve tüm malları kralındır" ibaresi benzer anlayışın İngiltere'de de olduğunu göstermektedir.¹²⁰ Yine bu düşünceye göre Yahudi, kendisine ait olan hiçbir şeye sahip olamaz. Yani Yahudiler kendileri için değil kralları için yaşarlar ve kendileri için değil kralları için kazanırlar. Maitland bunu bir çeşit kölelik olarak tanımlamaktadır.¹²¹ Bu düşüncenin devamı olarak krallar ihtiyaç duyduklarında onların mülküne el koyma, diledikleri kadar vergi talep etme hakkını çok rahatça kullanmışlardır.¹²² Özellikle Lincolnlu Aaron pratiğinden sonra bu çok daha kolay bir şekilde tatbik edilmiştir. İlahiyatçı William de Montibus, "Yahudiler, kralların, yoksul insanları soyan Hristiyanların keselerine yapışmış asalaklarıdır" diye yazmıştır.¹²³ Yani krallar, Yahudileri halktan para toplamak için bir araç olarak kullanmışlar ve adeta kendileri baş tefeci olmuşlardır. Nitekim soylulardan Yahudilere yönelik saldırılar ve yağmalamaların yaşanmasında kralların tepkisinin en önemli sebebi, insani olmaktan ziyade mülklerine yapılan tecavüzdür.

İngiltere'de XIII. yüzyıl başlarına kadar Kilise'nin Yahudilere yaklaşımının genellikle hoşgörülü ve koruyucu olduğunu söyleyebiliriz. Anselm ve çağdaşı Westminster'li Gilbert'in nakilleri göstermektedir ki o dönemde Kilise'deki yüksek mevkideki görevliler Yahudileri Hristiyanlaştırmak için ikna yöntemi dışında hiçbir metot kullanmamışlardır.¹²⁴ Yahudilerin Hristiyanların kutsal günlerinde sokaklara çıkmalarının yasaklanmasının altında da onları koruma isteği yatmaktadır. Çünkü yukarıda örneklerde gördüğümüz üzere özellikle dini günlerde Hristiyanlardaki Yahudi karşıtlığı artmakta ve bunun neticesinde onlara saldırılar düzenlenmektedir.¹²⁵

Dördüncü Lateran konsili ve sonrasında kilisenin tavrında önemli bir değişiklik yaşanmış ve Yahudilerin Hristiyanlaştırılması için özel bir gayret göstermişlerdir. Krallar, kilisenin ve keşişlerin bu gayretlerini sonuna kadar desteklemiştir. 1221'de İngiltere'ye gelen Dominikenler, Yahudilerin yoğun

¹¹⁵ Richardson, 1960:69.

¹¹⁶ Richardson, 1960:108.

¹¹⁷ Richardson, 1960:83.

¹¹⁸ Lipman, 1962-1967:69.

¹¹⁹ Abrahams, 1915-1917:181.

¹²⁰ Bartlett, 2000:351.

¹²¹ Pollock and Maitland, 1898:468.

¹²² Ovrut, 1977:224.

¹²³ Bartlett, 2000:353.

¹²⁴ Abrahams, 1894:428.

¹²⁵ Stacey, 1992:265.

bulunduğu mahallelere yerleşmişlerdir. Cambridge'de Fransiskenlere Kral tarafından daha önce bir Yahudi'ye ait olan bir ev verilmiştir.¹²⁶ Bütün çalışmalara rağmen Yahudilerin Hristiyanlaştırılmasının başarısızlıkla neticelendiği açıktır. Bu işin öncülüğünü yapan Domus Conversorum isimli kurumun altmış yıllık Kraliyet desteği, tarikatların gayretleri ve Yahudilere yönelik ağır vergilere rağmen mühtedi sayısı birkaç yüzün üzerine çıkamamıştır. Hatta sürgünden hemen önceki yıllarda bu sayı düşmüş bile olabilir. Ancak bu başarısızlığın sürgünün sebepleri arasında zikredilmesi yanlış olup belki karar verilmesinde kısmi bir katkısı olmuştur diyebiliriz.¹²⁷

Sonuç

Orta Çağ İngiltere'sinde Yahudiler ile Hristiyan halk ve idareciler arasındaki ilişkileri bazı örneklerle birlikte ele alamaya çalıştık. Görünen o ki Yahudilerin yaşadıkları sorunlar Kıta'daki dindaşlarıyla bazı noktalarda benzerlik arz etmektedir. Onların ekonomik olarak para kazanmaya yönelik tarım, ticaret ve endüstriyel alanda faaliyet göstermelerinden ziyade bizzat paranın kendisiyle meşgul olmaları, kendileriyle ilgili zengin algısına sebep olmuştur. Aslında Hristiyan halka nazaran taş evlerde yaşamak gibi yaşam şekilleri de bu algının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu arada onların finans sektörüyle ilgilenmiş olmalarının sebebi maruz kaldıkları baskı mı yoksa ilgi alanlarının bu olması mı tartışması ayrıca ele alınması gereken bir husustur. Abrahams'ın aksine araştırmalar onların zengin olduklarını göstermektedir. Öyle ki her zaman Hristiyanlara nazaran daha ağır vergilere maruz kalmalarına rağmen bunu sürdürebilmişlerdir. Çalışmamız içinde de zikrettiğimiz üzere Yahudiler ile İngiltere kralları arasında bir ortaklık görülmektedir. Yahudiler özellikle soylu sınıftan tefecilik ile yüklü miktarda kazanç elde ederken, Kilise'nin faiz karşıtı yaklaşımına rağmen buna müdahale etmemiş fakat ortaya çıkan kazanç ortak olmuştur. Yani krallar Yahudileri dolaylı vergi toplama aracı olarak kullanmışlardır. Ancak XII. yüzyıl ortalarından itibaren soylular, çeşitli şekillerde halkı kışkırtarak Yahudileri hedef haline getirmişlerdir. Genellikle ortaya çıkan kargaşa sırasında onların elindeki tahvilleri imha ederek asıl niyetlerini ortaya koymuşlardır. Yine de bu süreçte krallar çok net bir biçimde Yahudilerin yanında yer almıştır. Muhtemelen bunun en önemli sebebi soylulara karşı dolaylı bir şekilde mali baskı unsuru olarak kullanmak istemeleridir. Ta ki III. Haçlı seferiyle birlikte oluşan dini duygu ortamı Yahudi karşıtlığını yeni bir boyuta taşıyınca kadar bu şekilde devam etmiştir. Hatta Kral Arslan Yürekli Richard'ın bile seleflerine nazaran Yahudi karşıtı bir politika geliştirmeye başladığı görülmektedir. Bu olumsuz ortamda en fazla dikkatimizi çeken husus rozet uygulaması olmuştur. Bundaki amaç her ne kadar onları korumak veya dini hassasiyet gibi gözükse de Avrupa'daki Yahudi karşıtlığına, XX. yüzyıla kadar devam edecek olan yeni bir boyut katmıştır.

Bütün ağır vergilere ve "ritüel cinayet" suçlamalarına rağmen Yahudilerin 1254'e kadar kitlesel bir şekilde Ada'dan ayrılmak istediklerine dair bir bulgu yoktur. Kral John'un döneminde bazıları ülkeden gidenlerin çoğunun geri döndükleri bilinmektedir. Bu da göstermektedir ki İngiltere'deki Yahudiler Kıta'daki dindaşlarına nazaran daha iyi bir ortama sahiptiler. 1254'ten sonra sürgüne kadar bu konuda Yahudilerden organize bir talep gelmemiş olması onların Ada'daki pozisyonu hakkında olumlu bir izlenim bırakmaktadır. Hatta Edward'ın faiz karşıtı kararlı politikasına rağmen dolaylı olarak tefecilik faaliyetlerini yürütme cesareti gösterebilmişlerdir. İşte burada sürgün kararında bu cesaretin de katkısı olduğunu düşünmekteyiz. Bazı araştırmacılar olayı Edward'ın dindar kişiliğine bağlamaktadır. Burada, o zaman niçin bu karar için on sekiz yıl bekledi sorusunun yanıtını bulmak icap eder. Bizce aksine dindar kişiliği onun bu kararı almasını geciktiren unsur olmuştur. Nitekim kilise idaresinin üst yönetiminin Yahudilere karşı itidalli bir politika yürüttüğünü bilmekte fayda vardır.

Sonuç olarak Orta Çağ İngiltere'sinde Yahudiler zenginleştikçe halk ve soylu sınıfı onlara saldırmak için çeşitli bahaneler ileri sürmüşlerdir. Buna karşın erken dönemlerde krallar soylulara karşı Yahudileri himaye etmeyi sürdürmüştür. Bu himayenin gevşemesiyle birlikte önce ritüel cinayetleri bu baskının bir parçası olurken, sonrasında Haçlı düşüncesini bir araç olarak kullanılmıştır. Ta ki krallar da Yahudilere çeşitli yaptırımlar uygulamak istediklerinde onların tefecilik faaliyetlerini gerekçe göstermişlerdir.

¹²⁶ Stacey, 1992:267.

¹²⁷ Stacey, 1992:282.

Kanaatimizce bunun da altında papalar ile münasebetleri yatmaktadır. Net olan husus ise Edward'ın toplu sürgün kararının sonraki dönemlerde Avrupa'da örnek olmasıdır.

Kaynakça

- Abrahams, B. L. (1894). "The Expulsion of the Jews from England in 1290". *The Jewish Quarterly Review*. Vol. 7. No. 1. pp. 75-100.
- Abrahams, I., Jenkinson, H. (1925). "The Northampton "Donum" of 1194". *Miscellanies (Jewish Historical Society of England)*. Vol. 1. pp. lix-lxxiv.
- Abrahams, L. (1915- 1917). "The Economic and Financial Position of the Jews in Mediaeval England Presidential Address". *Jewish Historical Society of England*. Vol. 8. pp. 171-188.
- Bartlett, R. (2000). *England Under the Norman and Angevin Kings*. Oxford: Clarendon Press.
- Benedict of Peterborough. (1867). *Gesta Regis Henrici Secundi I*. London: Longmans, Green, Reader and Dyer.
- Brand, P. (2000). "Jews and the Law in England, 1275-90". *The English Historical Review*. Vol. 115. No. 464. pp. 1138-1158.
- Davide W. (1737). *Concilia I*. London: R. Gosling.
- Dowell, S. (1888). *A History of Taxation and Taxes in England I*. London: Longmans, Green, and Co.
- Elman, P. (1937). "The Economic Causes of the Expulsion of the Jews in 1290". *The Economic History Review*. Vol. 7. No. 2. pp. 145-154.
- Holinshed. (1808). *Chronicles of England. Scotland and Ireland II*. London: Cadell and Davies.
- Jacobs, J. (1898). "Aaron of Lincoln". *The Jewish Quarterly Review*. Vol. 10. No. 4. pp. 629-648.
- Jacobs, J. (1893). *Jews of Angevin England*. London: David Nutt.
- Jocelin of Brakelond. (1903). *Chronicle*. London: Alexander Moring the de La More Press.
- Lipman, V. D. (1962- 1967). "Anatomy of Medieval Anglo Jewry". *Jewish Historical Society of England*. Vol. 21. pp. 64-77.
- Matthew Paris. (1852). *English History I*. J. A. Giles (Trans.). London: Henry G. Bohn.
- Matthew Paris. (1853). *English History II*. J. A. Giles (Trans.). London: Henry G. Bohn.
- Matthew Paris. (1854). *English History III*. J. A. Giles (Trans.). London: Henry G. Bohn.
- Mundill, R. R. (1990-1992). "The Jewish Entries From the Patent Rolls, 1272-1292". *Jewish Historical Studies*. Vol. 32. pp. 25-88.
- Mundill, R. R. (2010). *The King's Jews Money, Massacre and Exodus in Medieval England*. New York: Continuum,
- Ovruť, B. D. (1977). "Edward I and the Expulsion of the Jews". *The Jewish Quarterly Review*. Vol. 67. No. 4. pp. 224- 235.
- Pollock, F and Maitland, F. W. (1898). *The History of English Law I*. Cambridge: Cambridge University Press Warehouse.
- Radulphi de Coggeshall. (1875). *Chronicon Anglicanum*. Josephus Stevenson (Ed.). London: Longman & Co.
- Richard of Devizes. (1841). *The Chronicle*. J. A. Giles (Trans.). London: James Bohn.
- Richardson, H. G. (1960). *The English Jewry Under Angevin Kings*. Methuen & Co Ltd. London.
- Rigg, J. M. (1902). "The Jews of England in the Thirteenth Century". *The Jewish Quarterly Review*. Vol. 15. No. 1. pp. 5-22.
- Roger of Wendover. (1849). *Flowers of History II*. J. A. Giles (Trans.). London: Henry G. Bohn.
- Rogeri de Houedene. (1870). *Chronica III*. William Stubbs (Trans.). London: Longman & Co. and Trubner & Co.

Roth, C. (1942). *A History of The Jews in England*. London: Oxford University Press.

Roth, C. (1932). *A History of the Marranos*. Philadelphia: Meridian Books Inc.

Stacey, R. C. (1992). "The Conversion of Jews to Christianity in Thirteenth-Century England". *Speculum*. Vol. 67. No. 2. pp. 263-283.

The Statutes of the Realm I. (1965). London: Dawson of Pall Mall.

Thomas of Monmouth. (1893). *St. William of Norwich*. Montague Rhodes James. Litt. Cambridge. 1896.

Tout, T. F. (Trhsz). *Edward The First*. London: Macmillan and Co.

Walteri de Hemingburgh. (1849). *Chronicon II*. Hans Claude Hamilton (Ed.). London: S. & J. Bentley and Henry Fley.

William of Malmesbury. (1847). *Chronicle*. J. A. Giles (trans.). London: Henry g. Bohn.

William of Newburgh. (1884). *Historia Rerum Anglicarums I*. Richard Howlett (Ed.) London: Longman & Co.

William Prynne. (1656). *Short Demurrer*. London: Edward Thomas.